

Kolumna dofinansowana ze środków
Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska
i Gospodarki Wodnej w Katowicach

KIEDY OGRZEWANIE STAJE SIĘ LUKSUSEM

*„W Polsce nie da się skutecznie poprawić jakości powietrza bez intensywnego zajęcia się sferą ubóstwa energetycznego”
wiceminister Piotr Woźny*

Próby określenia zjawiska ubóstwa w oparciu o poziom zaspokojenia podstawowych potrzeb człowieka i wypracowana w późnych latach 70. ub. w. koncepcja są do dziś użyteczne dla badań nad przyczynami ubóstwa energetycznego. Każdy człowiek ma prawo dostępu do pewnego uniwersalnego zestawu dóbr niezbędnych do egzystencji. Energia, zarówno cieplna jak i elektryczna, bezpośrednio nie zaspokaja żadnej z podstawowych fizjologicznych potrzeb człowieka, ale jest niezbędna do ich zapewnienia (np. ogrzanie mieszkania do temperatury pozwalającej na zachowanie zdrowia czy przygotowania posiłku). Niestety, dla wielu ludzi rezygnacja z komfortu cieplnego i oświetleniowego, to powszechne rozwiązanie problemu z zaspokajaniem potrzeb związanych z energią. Blisko 9 mln Polaków twierdzi, że nie jest w stanie ponieść kosztów ogrzewania domu zimą, a ponad 6 mln zalega z rachunkami za energię.

PROBLEM JEST BARDZO ISTOTNY

Po pierwsze dlatego, że obniża jakość życia i negatywnie wpływa na zdrowie osób nim dotkniętych. Po drugie, przyczynia się do smogu, gdyż gospodarstwa ubogie energetycznie częściej korzystają ze starych pieców i paliwa niskiej jakości. Stąd też istnieje ryzyko wzrostu skali ubóstwa energetycznego w naszym kraju wynikające ze wzrostu kosztów ogrzewania, w następstwie walki ze smogiem, a tym samym koniecznością zmiany paliwa na bardziej ekologiczne.

PRZYZCZYNY UBÓSTWA ENERGETYCZNEGO

Gospodarstwo domowe ubogie energetycznie ma trudności w zaspokojeniu swoich potrzeb w tym zakresie, ale zjawisko to nie jest wcale prostą konsekwencją niskich dochodów.

Oto trzy najistotniejsze przyczyny, występujące odrębnie lub potęgujące się wzajemnie:

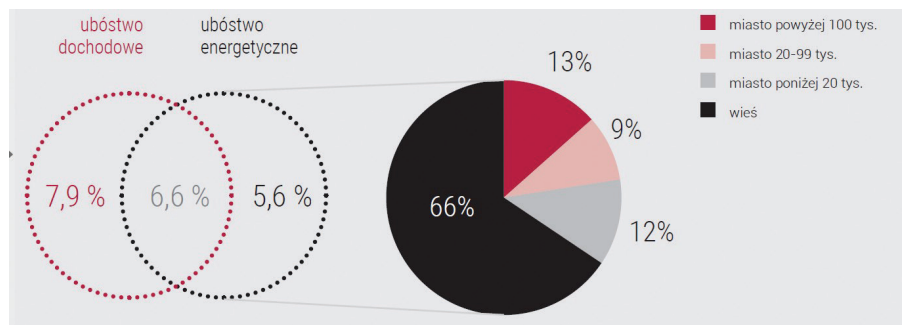
- ograniczone możliwości finansowe (niskie dochody gospodarstw domowych)
- zły stan techniczny budynków mieszkalnych i systemów grzewczych (niska efektywność energetyczna) oraz
- nieefektywne korzystanie z energii i urządzeń w gospodarstwie domowym.

SKALA I STRUKTURA ZJAWISKA

Z raportu Instytutu Badań Strukturalnych wynika, że 12,2% populacji w Polsce stanowią ludzie żyjący w warunkach ubóstwa energetycznego, czyli ponoszą wysoki koszt uzyskania energii przy niskich dochodach. To około 1 300 000 rodzin, głównie mieszkańcy budynków jednorodzinnych, często opalanych węglem niskiej jakości, źle ocieplonych lub mających piece złej

jakości. Na przestrzeni lat 2012-2016 zjawisko zmniejszyło się wprawdzie o 2,2%, głównie za przyczyną wzrostu dochodów w gospodarstwach domowych, ale wciąż dotyczy 4,6 mln osób.

Większość (2/3) ubogich energetycznie stanowią mieszkańcy wsi, wśród nich stopa ubóstwa energetycznego jest też najwyższa (20% mieszkańców). Jest to z jednej strony konsekwencją względnie niższych dochodów mieszkańców wsi, a z drugiej strony tego, że mieszkają oni w domach jednorodzinnych o dość dużych metrażach i niskiej

Wykres 1. Ubóstwo energetyczne a ubóstwo dochodowe oraz struktura zjawiska według miejsca zamieszkania
Źródło: Rutkowski J., Sałach K., Szpor A., Ziółkowska K. „Jak ograniczyć skalę ubóstwa energetycznego w Polsce”, Instytut Badań Strukturalnych 2018

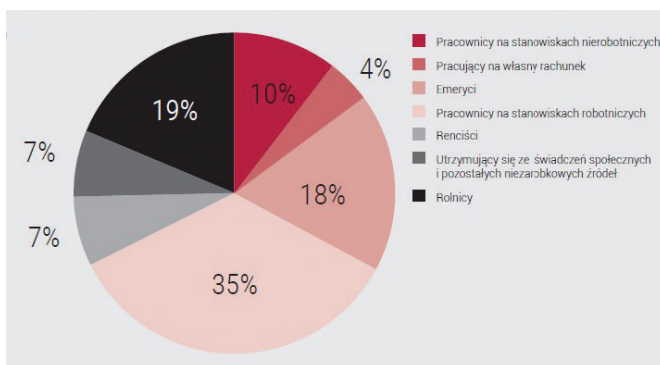
STAN POLSKICH DOMÓW I POTRZEBA MODERNIZACJI

Udział gospodarstw domowych w zużyciu energii w Polsce jest jednym z najwyższych w UE i wynosi 20%, w tym ponad 70% konsumowane jest na cele związane z ogrzewaniem. Narodowy Spis Powszechny Budynków z 2011 r. ujawnił w Polsce 5,5 mln budynków mieszkalnych, z których 90% stanowiły budynki jednorodzinne, w większości (65%) usytuowane na terenach wiejskich. Tam stanowią one aż 97% wszystkich budynków, w miastach nieco mniej - 80%. Wraz z wiekiem budynku, w zależności od zastosowanych technologii, zmienia się jego zapotrzebowanie na energię. W przypadku tych najnowszych jest ono 2,5 razy mniejsze niż w wybudowanych prawie sto lat temu. Najwięcej domów na wsiach powstało w latach 1945-1970 (blisko 890 tys.) i to właśnie one mają największe zapotrzebowanie na energię. Większość z nich jest w złym stanie technicznym i wymaga modernizacji.

KONDYCJA BUDYNKU A ZDROWIE JEGO MIESZKAŃCÓW

Zmiana trybu życia oraz pracy sprawia, że w zamkniętych pomieszczeniach znajdujemy się znacznie częściej niż to było kiedyś. Pod dachem spędzamy prawie 90% życia – z tego 2/3 w naszych domach. Niedobór czystego i świeżego powietrza powoduje osłabienie całego systemu oddechowego, a to zwiększa jego podatność na różne choroby, może też skutkować innymi dolegliwościami.

Dla prof. Juliana Aleksandrowicza - światowej sławy ekologa, hematologa i onkologa, organizm człowieka był odzwierciedleniem ekologicznej rzeczywistości. Sprawy zdrowia czy choroby człowieka nie rozstrzygają się przecież tylko w jego organizmie, ale w całym szeroko pojętym środowisku. W latach 70. i 80. XX wieku kierowany przez niego zespół zapoczątkował badania nad rolą czynników onkogennych w środowisku, w którym człowiek zamieszkuje.

Wykres 2. Struktura ubóstwa energetycznego według grup społeczno-ekonomicznych
Źródło: Rutkowski J., Sałach K., Szpor A., Ziółkowska K. „Jak ograniczyć skalę ubóstwa energetycznego w Polsce”, Instytut Badań Strukturalnych 2018

efektywności energetycznej. Ubóstwo energetyczne jest też istotnym zjawiskiem w miastach poniżej 20 tysięcy mieszkańców i dotyczy co ósmej osoby. W dużych miastach (powyżej 200 tys. mieszkańców) skala ubóstwa energetycznego jest niewielka i wynosi ok. 5%.

Ubóstwo energetyczne często pokrywa się z ubóstwem dochodowym, ale nie zawsze - 6,6% mieszkańców Polski (2,5 mln osób), jest jednocześnie ubogich

Rys. 1. Warunki mieszkaniowe w Polsce
Źródło: „Barometr zdrowych domów 2017”
– Budynki i ich wpływ na zdrowie Europejczyków”, Grupa VELUX

dochodowo i energetycznie, a 5,6% mieszkańców Polski (2,1 mln osób) to ubodzy energetycznie, którzy nie są ubodzy dochodowo. Aż 25% osób żyjących w ubóstwie energetycznym to emeryci i renciści.

Różnie też sytuacja się przedstawia w poszczególnych województwach. Największy rozmiar zjawiska jest w woj. podkarpackim 16,8%, podlaskim 16,6%, opolskim 14,5% i lubelskim 14%, najmniejszy zaś w śląskim 6,2% i mazowieckim 7,1%.

Okazało się, że istnieją elementy środowiska domowego odpowiedzialne za zwiększenie ryzyka zachorowań na nowotwory. Zwrócono uwagę, że w zdegradowanych technicznie budynkach występują mykotoksyny będące produktem przemiany materii niektórych grzybów z rodzaju *Aspergillus* czy aflatoksyny, które są szkodliwymi dla zdrowia substancjami. Także prawdopodobieństwo zachorowania na astmę jest o 40% większe wśród osób zamieszkujących w zawilgoconych lub zagrzybionych domach. Środowisko takie jest też przyczyną alergii, niepełnosprawności czy przedwczesnych zgonów.

problemowych i podjęcie takich działań. Premia termomodernizacyjna zapobiega wprowadzeniu ubóstwa energetycznego, lecz jest niedostępna uboższym mieszkańcom domów jednorodzinnych ze względu na koszt audytu energetycznego oraz kredytowania inwestycji. Dlatego, aby widocznie zmniejszyć skalę ubóstwa energetycznego, potrzebne są bardziej skuteczne i lepiej zaadresowane działania, a to duże wyzwanie dla polityki.

Według ekspertów Instytutu Badań Strukturalnych środkami zmierzającymi do rozwiązania problemu są: zasiłek celowy skierowany do osób ubogich energetycznie,

Kiedy zimą dom nie jest odpowiednio ogrzany:

Dwa razy więcej Polaków i Europejczyków narzeka na problemy zdrowotne

Niemal cztery razy więcej Polaków i dwa razy więcej Europejczyków narzeka na brak światła dziennego

Blisko trzy razy więcej Polaków i Europejczyków narzeka na wilgoć w mieszkaniu

Rys. 2. Konsekwencje braku komfortu cieplnego w budynkach
Źródło: „Barometr zdrowych domów 2017 – Budynki i ich wpływ na zdrowie Europejczyków”, Grupa VELUX

Domy jednorodzinne o niskim standardzie energetycznym i przestarzałym systemie grzewczym są w 40% odpowiedzialne za powstawanie smogu i złą jakość powietrza w Polsce. Udział gospodarstw domowych w krajowej emisji wynosi: w przypadku pyłu zawieszonego całkowitego (TSP) 32%, benzo(a)pirenu 78%, pyłów PM10 – 40% oraz pyłów PM2,5 41%. Tym ostatnim przypisuje się średnio 6044 zgonów z powodu chorób układu krążenia lub oddechowego.

**INSTRUMENTY PRZECIWDZIAŁANIA
UBÓSTWU ENERGETYCZNEMU**

Stosowane obecnie w Polsce instrumenty polityki publicznej nie służą bezpośrednio obniżaniu poziomu ubóstwa energetycznego. Te dotyczące polityki społecznej, mieszkaniowej czy ochrony środowiska w małym tylko stopniu trafiają do rodzin dotkniętych ubóstwem energetycznym. Przyznawane dodatki np. mieszkaniowy czy energetyczny posługują się kryterium maksymalnego metrażu na osobę, co a priori wyklucza większość mieszkańców domów jednorodzinnych. Ryczałt energetyczny przyznawany jest kombatantom wojennym, a zasiłek celowy na opał osobom, które spełnią restrykcyjne kryterium dochodowe w kwestii pomocy społecznej (wykluczenie gospodarstw domowych o dochodach nieznacznie wyższych). Doradztwo energetyczne NFOŚiGW jest skierowane głównie do jednostek samorządu terytorialnego. Rewitalizacja (poprzez termomodernizację) bardziej sprawdza się w miastach niż na wsiach, gdzie rozproszona zabudowa utrudnia wyznaczenie obszarów

doradztwo i usprawnienia energooszczędne, oraz termomodernizacja poprzedzona profesjonalnym doradztwem. Zasiłek celowy złagodziłby przejawy ubóstwa energetycznego, natomiast doradztwo i drobne usprawnienia energooszczędne oraz termomodernizacja pomogłyby w usunięciu jego przyczyn. Termomodernizacja jest narzędziem najdroższym, ale najskuteczniejszym.

Wiceminister przedsiębiorczości i technologii Piotr Woźny, który jest odpowiedzialny za problematykę czystego powietrza zapowiedział, że rząd planuje przeznaczyć na termomodernizację budynków jednorodzinnych 180 mln zł, a osoby ubogie energetycznie powinny uzyskać 100% dofinansowania na ten cel z budżetu państwa. Ma powstać projekt ustawy, która będzie określać zasady wsparcia inwestycji dotyczących termomodernizacji budynków. Ustawa ta ma być jednocześnie pierwszą w Polsce, w której znajdzie się definicja „ubóstwa energetycznego”. Mijamy nadzieję, że propozycja ta nie będzie tylko obietnicą, ale realnie okaże się skuteczna.

IZABELA PIJANOWSKA

Dział Rolnictwa Ekologicznego i Ochrony Środowiska

Na podstawie:

Barometr zdrowych domów 2017 – Budynki i ich wpływ na zdrowie Europejczyków, Grupa VELUX

Rutkowski J., Sałach K., Szpor A., Ziółkowska K. „Jak ograniczyć skalę ubóstwa energetycznego w Polsce”, Instytut Badań Strukturalnych 2018

Szpor A. „Ubóstwo energetyczne w Polsce – temat zastępczy czy realny problem?” Instytut Badań Strukturalnych 2016

www.ibs.org.pl

*Treści zawarte w publikacji nie stanowią
oficjalnego stanowiska organów Wojewódzkiego
Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej
w Katowicach*